
ORGANIZOWANIE ŚRODKÓW FINANSOWYCH NA KREOWANIE ZASOBÓW CYFROWYCH

Wprowadzenie

Dynamika zachodzących w świecie zmian dowodzi, że aktualnie wkroczył on w erę, gdzie najcenniejszym dobrem stała się informacja, a komputery i telekomunikacja stały się nieodłącznym elementem współczesnego życia społeczeństwa, wkraczając do domów, miejsc pracy i wypoczynku. Obserwowane oraz spodziewane przeobrażenia w różnych sferach funkcjonowania społeczeństwa, związane z rosnącą rolą informacji oraz rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), stanowią przesłankę do wysuwania przez licznych specjalistów tezy o ukształtowaniu się nowego typu społeczeństwa – informacyjnego¹.

Rozwój społeczeństw informacyjnych determinuje dynamika oraz wymiana odpowiednich dla każdego odbiorcy wyselekcjonowanych i szybko dostarczanych informacji. Decydujące znaczenie ma dostęp do informacji rzetelnej i obiektywnej, a także możliwość jej przyswojenia i umiejętność pożytecznego wykorzystania. Problemem znaczącym jest zatem umożliwienie korzystania

---

* Biblioteka Główna, Uniwersytet Rzeszowski.

¹ J. Kędra, *Wybrane aspekty funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego*, (w:) *Spółeczeństwo informacyjne. Stan i kierunki rozwoju w świetle uwarunkowań regionalnych*, red. C. Hales, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, s. 54; R. Chorób, E. Chorób, *Informacja, wiedza i zaufanie w kreowaniu ekspansji innowacyjnych struktur integracyjnych w dobie społeczeństwa cyfrowego*, (w:) *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Społeczeństwo, przedsiębiorstwa i regiony w dobie gospodarki elektronicznej*, red. M.G. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, Zeszyt nr 44 (4/2015), Część 1, Rzeszów 2015, s. 42-43. DOI: 10.15584/nsawg.2015.4.1.4; M. Sarama, R. Chorób, *Społeczne i ekonomiczne aspekty transformacji cyfrowej w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, s. 62-72.

z zasobów informacyjnych, co oznacza konieczność dostosowania źródeł i form informacji do potrzeb użytkowników².

Jedną z definicji społeczeństwa informacyjnego opiera jego funkcjonowanie na wiedzy. U podstaw koncepcji organizacji „uczącej się” jest człowiek wykształcony. Tak pojęta definicja sprawia, że wszelkie instytucje, które kształtują kulturę społeczeństwa, stają się instytucjami „uczącymi się”. Taką instytucją jest między innymi biblioteka, przed którą stoi ważne zadanie, bowiem wspomaga ona procesy ustawicznego kształcenia. Biblioteka jako instytucja „ucząca się” ma w społeczeństwie wiedzy swoje doniosłe znaczenie - biblioteka „ucząca się” to przede wszystkim taka, która celowo zarządza procesami uczenia się i ceni sobie kształcenie³.

Zdobycze technologiczne ostatnich lat stawiają nowe wyzwania w zakresie wyszukiwania informacji i upowszechniania wiedzy. Wprowadzenie w polskiej bibliotece różnorodnych źródeł informacji na nośnikach elektronicznych, zapoczątkowało etap znaczących przemian organizacyjno-technologicznych. Biblioteka „ucząca się” potrafi stanąć przed wyzwaniem współczesności, jakim jest rozwój technologii komputerowej. To również należy do jej specyfiki i wpływa na rozwiązania w zakresie organizacji oraz zarządzania jej działalnością. Współcześnie biblioteka tradycyjna zostaje przekształcona w ośrodek świadczący usługi informacyjne⁴.

Tworzenie zasobów cyfrowych jest z jednej strony niezwykle istotne, z drugiej strony kosztowne. Utrwalanie bogatego dziedzictwa kulturowego w postaci cyfrowej jest bowiem wyzwaniem ambitnym i kosztochłonnym. Niezależnie od tego czy planowana cyfryzacja ma być realizowana samodzielnie, czy w kooperacji z partnerem zewnętrznym jako proces wieloletni czy doraźny, wymaga odpowiedniego zaplecza finansowego. Uruchomienie nawet najmniejszego projektu digitalizacyjnego poprzedzać powinna wnikliwa analiza kosztów poszczególnych jego elementów składowych⁵.

Zasadniczym celem opracowania jest ukazanie znaczenia i funkcji, jakie pełnią tradycyjne, jak też cyfrowe biblioteki w zdobywaniu i wykorzystywaniu niezbędnej wiedzy przez społeczeństwo informacyjne. W kolejnych częściach

---

² E. Chorób, R. Chorób, *Biblioteka skarbnicą wiedzy w społeczeństwie informacyjnym* (w:) *Spółczesność informacyjna. Wzrost struktury i determinanty rozwoju*, red. C. Hales, Wyd. Max-Druk Drukarnia Medyczna, Rzeszów 2009, s. 107.

³ M. P. Urbański, *Biblioteka a wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, <http://gazeta-it.pl/200305225084/Biblioteka-a-wyzwania-spolesczenstwa-informacyjnego.html> (stan na dzień 12.01.2018).

⁴ M. P. Urbański, *Biblioteka a wyzwania...*, *op. cit.*

⁵ M. Kowalska, *Koszty i finansowanie digitalizacji*, (w:) *Biblioteki cyfrowe*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2012, s. 231.

przybliżono zagadnienie publikacji elektronicznych stanowiących często kopie pozycji tradycyjnych; ewolucję, istotę i znaczenie bibliotek cyfrowych, jak też pozyskiwania zewnętrznych źródeł ich finansowania. W końcowej części zaprezentowano Podkarpacką Bibliotekę Cyfrową w formie studium przypadku.

Publikacje elektroniczne versus dokument tradycyjny

Wskazując na definicję publikacji elektronicznej należy zauważyć, że może on być dokumentem piśmienniczym, ale znacznie częściej zawiera obrazy, dźwięki, animacje czy sekwencje wideo, a więc według tradycyjnego podziału nie jest on dokumentem piśmienniczym⁶. Niektórzy autorzy przeciwstawiają dokumenty elektroniczne dokumentom drukowanym. Ten podział również sprawia wrażenie niepoprawnego, gdyż obecnie niemal każdy dokument, który w wersji końcowej jest dokumentem drukowanym, był wcześniej dokumentem elektronicznym. Należy zwrócić uwagę, że dokument w postaci elektronicznej to klasa znacznie szersza, gdyż wiele z nich nigdy nie występuje w postaci drukowanej⁷.

Poddając natomiast rozważaniu pojęcie książki elektronicznej (internetowej), wydaje się, że pod taką definicją kryje się przekaz przetwarzany przy użyciu technologii komputerowej, wyświetlany na ekranie monitora oraz upodobniony w węższym lub szerszym zakresie do tego, który jest charakterystyczny dla drukowanych publikacji. Jednak książka w formie elektronicznej dostępna jest nie tylko poprzez sieć, lecz również na dyskach optycznych, stąd też ze względu na specyfikę dostępu, właściwym określeniem wydaje się tutaj książka on-line⁸.

Publikowanie elektroniczne ma zależnie od formy dostępności, dwie postaci: jedne produkty są udostępniane fizycznie na coraz pojemniejszych dyskach, wprowadzonych do sprzedaży detalicznej, i są to produkty *offline*. Publikacje wirtualne, internetowe są udostępniane w gruncie rzeczy bezpłatnie, z wyjątkiem banków danych i wyspecjalizowanych usług wyszukiwania i udostępniania informacji, i są to publikacje *online*⁹.

⁶ Cz. Daniłowicz, *Dokumenty elektroniczne*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1998, nr 1, s. 56.

⁷ K. Mussur, *Książka drukowana czy elektroniczna*, FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2004, nr 1-2 (18-19), s. 177-178.

⁸ M. Góralska, *Książka on-line. Próba objaśnienia zjawiska*, EBIB, „Elektroniczna Biblioteka” 2003, nr 7 (47), *Spółczesność informacji - co i jak budujemy. Badania, teorie, wizje*, <http://www.ebib.pl/2003/47/goralska.php> (stan na dzień 07.01.2022).

⁹ B. Klukowski, *Książka w świecie współczesnym*, Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej, Biblioteka-Informacja-Komunikacja, Warszawa 2003, s. 120.

W rozważaniach na temat książek drukowanych i elektronicznych, ich podobieństw i różnic należy odwołać się do wszystkich elementów struktury książki. Działanie to, przynajmniej z bibliologicznego punktu widzenia, nie może się obyć bez odwołania do elementów tradycyjnej książki drukowanej. Takim fundamentalnym elementem jest niewątpliwie zawartość treściowa, materialnie wyobrażona w postaci zapisu graficznego. Za kolejny, podstawowy składnik, charakterystyczny dla książek można uznać rozplanowanie tekstu w przestrzeni książki. Następnym elementem, wynikającym z materialnych właściwości książki, jest jej postać kodeksu¹⁰.

Warto w tym miejscu wspomnieć o popularyzacji tzw. e-booków. Już od kilku lat trwają próby zachęcania ludzi do czytania z ekranów monitora. Prawdą jest, że czytanie z ekranu staje się coraz bardziej popularne i wygodne, ale czytanie „z papieru” ma nadal swoich licznych zwolenników. Sam pomysł jest prosty, wystarczy zakupić odpowiedni czytnik, z daleka przypominający nawet książkę, a tytuł, który czytelnik chce przeczytać, jest przenoszony do czytnika z karty pamięci. Kolejne strony przegląda się poprzez naciśnięcie odpowiedniego przycisku. Pojemność takiego urządzenia jest w stanie zmagazynować ponad kilka tysięcy stron książki standardowego formatu. Warto zauważyć, że koszt takiej książki jest niższy – płaci się tylko za prawa autorskie i dystrybucję elektroniczną¹¹.

Kolejnym elementem struktury książki jest tekst, a także jego przestrzenne rozplanowanie. W publikacjach drukowanych na kolejnych stronach książki są umieszczone kolejne partie tekstu. Zapis ten podlega regułom porządku i hierarchii. Natomiast technologia komputerowa zmienia istniejące w książce drukowanej relacje pomiędzy konstrukcją książki a tekstem. Dokumenty elektroniczne rzadko są konstruowane liniowo, zazwyczaj użytkownik może korzystać z hipertekstu (linka), który przenosi go do innej partii tekstu. Podsumowując rozważania na temat tekstu, należy stwierdzić, że konstrukcja tekstu w książkach drukowanych jest zawsze stała, podczas gdy konstrukcja przekazu elektronicznego, opartego na idei hipertekstu jest dynamiczna. Trudno w tym momencie określić, która forma przekazu jest dla odbiorcy lepsza, a która gorsza. Jest to nadzwyczaj trudne, ponieważ każda z nich oferuje czy-

¹⁰ K. Mussur, *Książka drukowana...*, op. cit., s. 179.

¹¹ E. Chorób, R. Chorób, *Książka tradycyjna a książka elektroniczna*, (w:) *W kierunku gospodarki elektronicznej – wyzwania, narzędzia, dobre praktyki*, Tom 1. Upowszechnianie wiedzy w warunkach gospodarki elektronicznej, red. B. Powichrowska, WSE w Białymstoku, Białystok 2014, s. 82.

telnikowi inny zestaw wrażeń i doświadczeń, a także wymaga od niego innej postawy podczas aktu percepcji¹².

Ewolucja, istota i znaczenie bibliotek cyfrowych

Biblioteki cyfrowe, jakkolwiek są zjawiskiem stosunkowo młodym, mają za sobą długą i złożoną historię. Wprawdzie ich rozwój prowadzący do systemów informacyjnych, istniejących w obecnym kształcie liczy sobie dopiero niespełna dwie dekady, lecz wnikliwa analiza przekonuje, że poprzedziło ją szereg doświadczeń i eksperymentów, bez których współczesna forma nie mogłaby zaistnieć. W sensie porządkującym można wskazać kilka głównych etapów ich rozwoju, w których skryzalizowały się kluczowe wizje i wdrożono udane projekty. Pierwszy okres, który rozpoczął się od literackiej wizji Herberta George'a Wellsa z 1937 roku trwał do początku lat 90. XX wieku; w tym czasie powstawały rozmaite koncepcje, budowano prototypy urządzeń i pojawiły się kolekcje eksperymentalne. Drugi okres trwał całą dziesiątą dekadę XX wieku i przesunął się o kilka lat na wiek XXI. W tym czasie powstały już pierwsze biblioteki cyfrowe, które szybko zaistniały w rodzącej się sieci Internet oraz podjęto badania podstawowe nad ich modelem i funkcją; w efekcie podjętych prac wypracowano pierwsze standardy i ustanowiły się grupy wsparcia. Trzeci okres związany immanentnie z ideą Web 2.0 rozpoczął się u progu pierwszej dekady XXI wieku i trwa do dziś¹³.

Termin biblioteka cyfrowa jest terminem bardzo heterogenicznym, odnoszącym się do wielu systemów. Jego zakres znaczeniowy oscyluje od repozytoriów metadanych oraz cyfrowych obiektów, przez systemy linkujące, odsyłające do innych serwisów, archiwa, systemy zarządzania treścią, po złożone systemy, które łączą w sobie zaawansowane, cyfrowe usługi biblioteki. Termin „biblioteka cyfrowa” obejmuje zarówno istniejące obiekty, jak i same procesy tworzenia i dystrybucji wszystkich rodzajów informacji w sieciach, począwszy od konwersji materiałów historycznych, aż do tego rodzaju informacji, które nie mają odpowiedników w świecie fizycznym. Do systemu zaliczeni zostali też ludzie związani z tworzeniem oraz wykorzystywaniem bibliotek cyfrowych – użytkownicy, klienci, gracze itp.¹⁴.

¹² M. Góralska, *Książka drukowana wobec przekazu elektronicznego*, EBIB, „Elektroniczna Biblioteka” 2001, nr 9 (27), *Biblioteki pedagogiczne i szkolne. Badania, teorie, wizje*, <http://www.ebib.pl/2001/27/goralska.html> (stan na dzień 08.01.2022).

¹³ W.M. Kolasa, *Biblioteki cyfrowe na świecie – powstanie i rozwój*, (w:) *Biblioteki cyfrowe...*, op. cit., s. 66-67.

¹⁴ M. Janiak, *Biblioteka cyfrowa, biblioteka elektroniczna, biblioteka wirtualna*, (w:) *Biblioteki cyfrowe...*, op. cit., s. 15.

Początek lat 90. to okres, gdy na polskim rynku zaczęły pojawiać się pierwsze źródła elektroniczne. Wydawcy czasopism drukowanych dostrzegli, jak wielkie możliwości stworzyła komputeryzacja oraz sieć Internet w procesie dystrybucji i udostępniania publikacji. Źródła elektroniczne zmieniły przede wszystkim:¹⁵

- formy dystrybucji i udostępniania (od dyskietek i płyt udostępnianych na wybranych komputerach, po dostęp przez Internet w sieci lokalnej),
- zakres tematyczny (od ograniczonego po wielozdziedzinowy i/lub bardzo specjalistyczny),
- zasięg czasowy (od ograniczonego do kilku miesięcy po projekty wieloletnie),
- formy informacji źródłowych (od opisów bibliograficznych i abstraktów, po dostęp do pełnych tekstów),
- system przeszukiwania baz danych i wyszukiwania informacji (od prostego po bardzo zaawansowany, umożliwiający przeszukiwanie po dowolnym słowie w tytule, abstrakcie, tekście itd.).

Biblioteki cyfrowe jako następczynie bibliotek tradycyjnych znacznie skróciły czas potrzebny badaczowi na dostęp do piśmiennictwa. Stworzyły możliwość wieloaspektowej analizy tekstu. Digitalizacja umożliwiła przede wszystkim naukowcom dostęp do ogromnej liczby naukowych monografii i źródeł. Oczywiście część publikacji jest dostępna bez żadnych opłat, część udostępniana jest wyłącznie w systemach komercyjnych. Warto podkreślić, że badacze dysponują obecnie milionami tekstów dostępnych natychmiast i równocześnie. Dzięki temu dla każdego wybranego obiektu (wyrazu lub frazy) uzyskuje się następujące informacje: data wystąpienia, kontekst wystąpienia i miejsce publikowania. Połączenie tych informacji daje swego rodzaju mapę, która dla danego obiektu pozwala obserwować skupiska jego wystąpień w powiązaniu z datą wystąpienia i miejscem. Mierzalną cechą skupiska jest oczywiście jego liczebność, natomiast mierzalną cechą pojedynczego obiektu jest jego odległość od innych obiektów. W rezultacie badacz otrzymuje dla dowolnego wyrazu, zbitki wyrazów bądź frazy, ciąg skupisk o ustalonej liczebności i zwykle precyzyjnie datowanych. Na podstawie miejsca wydania może

---

¹⁵ I. Sójkowska, F. Podgórski, *Dokąd zmierza informacja? - czyli co oferuje biblioteka, a czego oczekuje użytkownik. Stan obecny i rozwój informacji naukowej w bibliotekach uczelni technicznych*, (w:) *Biblioteki XXI wieku... Czy przetwarzamy?*, Wyd. Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006, s. 412.

on (choć nie zawsze) przypisać badany obiekt do konkretnego regionu kulturowego; pozostaje już teraz tylko interpretacja tego rodzaju danych¹⁶.

Źródła finansowania zasobów bibliotecznych

Pozyskiwanie środków finansowych na realizację zadań bibliotecznych nie jest zjawiskiem nowym. Tego rodzaju aktywność na stałe wpisała się w obszary działań bibliotek wszystkich typów. Biblioteki uczelniane podlegają *Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym*, w której w art. 13.1. wskazuje się m.in., że: „Podstawowymi zadaniami uczelni, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, są: [...] 5. upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki, kultury narodowej i techniki, w tym poprzez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych i informacyjnych”¹⁷. Natomiast w art. 88.1 jest zapis mówiący o tym, że: „W uczelni działa system biblioteczno-informacyjny, którego podstawę stanowi biblioteka. Organizację i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni, w tym zasady korzystania z niego przez osoby niebędące pracownikami, doktorantami lub studentami uczelni, określa statut”¹⁸. W art. 92 zapisano: „Działalność uczelni publicznej jest finansowana z dotacji z budżetu państwa na zadania ustawowo określone oraz może być finansowana z przychodów własnych”¹⁹, co oznacza wprost, że obowiązek ten spoczywa na uczelni²⁰.

Kolejnym dokumentem, który wpływa na możliwości aplikowania o środki jest *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na działalność upowszechniającą naukę*²¹. Ścieżka do pozyskiwania dotacji na zadania związane z upowszechnianiem nauki pojawiła się wraz z powołaniem *Ustawy z 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki*²² Narodowego Centrum Nauki (NCN), które jest organem pomocniczym MNiSW. Do zadań NCN

¹⁶ M. Górny, *Biblioteki cyfrowe w pracy naukowca humanisty*, (w:) *Biblioteki cyfrowe...*, op. cit., s. 126-128.

¹⁷ *Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 r.* (Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365 z późn. zm., s. 9).

¹⁸ *Ustawa Prawo o...*, op. cit., s. 46.

¹⁹ *Ibidem*, s. 48.

²⁰ V. Perzyńska, *Czy pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania biblioteki to szansa na jej rozwój?* (w:) *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny*, red. J. Żochowska, Zakład Poligraficzny ARES S.C., Białystok 2018, s. 150-151.

²¹ *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na działalność upowszechniającą naukę* (Dz.U. 2010, nr 179, poz. 1206).

²² *Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki* (Dz.U. 2010, nr 96, poz. 615, s. 17).

należy podział funduszy na badania naukowe. Kolejne nowelizacje Ustawy zredukowały do minimum możliwość pozyskiwania środków przez biblioteki uczelniane. Obecnie przewiduje ona dla tych bibliotek możliwość ubiegania się o finansowanie wyłącznie na cele związane z: utrzymaniem unikatowych w skali kraju zasobów bibliotecznych o istotnym znaczeniu dla nauki lub jej dziedzictwa, opracowywaniem naukowych zasobów bibliotecznych, udostępnianiem zasobów bibliotecznych w formie elektronicznej. Od tej reguły istnieją pewne odstępstwa, bowiem analizy stron domowych bibliotek dostarczają dowodów, że biblioteki uczelniane otrzymują środki także na implementację systemu bibliotecznego²³.

Zapewnienie otwartego dostępu do danych badawczych oraz publikacji naukowych staje się powoli obligatoryjnym wymogiem, związanym z finansowaniem przedsięwzięć naukowych z zewnętrznych, pozauczelnianych środków europejskich i krajowych. Otwarty dostęp umożliwia między innymi podnoszenie jakości nauki oraz wspiera i przyspiesza wymianę informacji. Z drugiej strony wiąże się z koniecznością poniesienia określonych kosztów przez uczelnie, ich podstawowe jednostki organizacyjne lub przez biblioteki. Istnieje jednak możliwość finansowania lub współfinansowania tych działań za pośrednictwem środków kluczowych donatorów zewnętrznych, reprezentowanych głównie przez Unię Europejską, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW), Narodowe Centrum Nauki (NCN) i podmioty prywatne²⁴.

Unia Europejska w ramach programu Horizon 2020, kluczowego programu unijnego w zakresie badań naukowych i innowacji, zapewniała wsparcie publikacji artykułów naukowych w ścieżce *gold open access*, a koszty związane z publikacją w otwartym dostępie stanowiły koszty kwalifikowalne w okresie realizacji projektu²⁵. MNiSW umożliwiało wybór drogi publikowania artykułów naukowych w ramach Programu Springer Open Choice/Springer Open Access w wolnym, elektronicznym dostępie, zamiast w wersji papierowej. Wsparcie dotyczyło listy czasopism hybrydowych, czyli występujących zarówno w wersji tradycyjnej, jak i elektronicznej w wolnym dostępie²⁶. NCN oferowało

²³ V. Perzyńska, *Czy pozyskiwanie...*, *op. cit.*, s. 151.

²⁴ J. Willecki, *Fundraising biblioteczny jako nowa perspektywa finansowania rozwoju bibliotek akademickich* (w:) *Pieniądze dla bibliotek...*, *op. cit.*, s. 108.

²⁵ *Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020*, European Commission. Directorate-General for Research & Innovation, 2016, s. 7, http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf (stan na dzień 15.12.2018).

²⁶ *Narodowy program publikacji naukowych Springer Open Choice/Open Access w Polsce*, Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, 2016, <http://vls.icm.edu.pl/zasady/2015/Springer/SpringerOpenChoice2015.html> (stan na dzień 17.12.2018).

możliwość dofinansowania kosztów publikacji wyników badań, w tym, w ramach wolnego dostępu, między innymi w ramach konkursów Etiuda i Sonatina²⁷.

Proces transformacji artykułów, prac i danych badawczych z wersji papierowej na elektroniczną, o czym wspomniano już wcześniej, wymaga odpowiedniej infrastruktury informatycznej, sprzętowej i kadrowej. Mniej lub bardziej kompleksowe finansowanie działań związanych z rozwojem e-zasobów, zapewniają instytucje szczebla krajowego i regionalnego. Do pierwszej grupy można zaliczyć Ministerstwo Rozwoju (MR) oraz MNiSW; drugą grupę reprezentują Urzędy Marszałkowskie odpowiedzialne za zarządzanie Regionalnymi Programami Operacyjnymi (RPO). MR, a dokładnie jego instytucja pośrednicząca, Centrum Projektów Polska Cyfrowa, w ramach poddziałania 2.3.1. *Cyfrowe udostępnienie informacji sektora publicznego ze źródeł administracyjnych i zasobów nauki*, PO Polska Cyfrowa, umożliwiło pozyskanie dofinansowania do 100% kosztów kwalifikowalnych projektu, na transformację danych badawczych i zasobów nauki do postaci cyfrowej. Niezbędnym warunkiem w tym przypadku było ich utrwalenie w wersji elektronicznej z metadanymi oraz udostępnienie w Internecie umożliwiające przetwarzanie maszynowe²⁸.

MNiSW, a od 2021 roku Ministerstwo Edukacji i Nauki (MEN), wspiera finansowo działalność bibliotek, związaną z utrzymaniem zasobów bibliotecznych, unikatowych w skali kraju, w tym o istotnym znaczeniu dla nauki lub jej dziedzictwa, opracowywaniem zasobów bibliotecznych i udostępnianiem ich w formie elektronicznej. Godnym uwagi jest Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 (NPRCz) na lata 2021-2025 przyjęty przez Radę Ministrów wraz z kwotą ponad miliard złotych na jego realizację. Program ten ma na celu tworzenie warunków rozwoju i ekspansję czytelnictwa w Polsce poprzez kształtowanie i promowanie postaw proczytelniczych oraz wzmacnianie roli bibliotek publicznych, pedagogicznych i szkolnych jako lokalnych ośrodków życia społecznego, stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy. NPRCz 2.0 jest rozwinięciem Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa, realizowanego w latach 2016-2020. Realizacja NPRCz 2.0 odbywa się na kilku poziomach. Przede wszystkim kontynuowane są kluczowe zadania poprzedniej edycji, czyli zakupy nowości wydawniczych do bibliotek, poszerzone o możliwość finansowania zakupu usług zdalnego dostępu do treści w formatach

²⁷ Sonatina 1 – załącznik do regulaminu. „Koszty w projektach badawczych finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki”, Narodowe Centrum Nauki, Warszawa 2016, s. 10, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/SONATINA_1_zal_4_do_regulaminu.pdf (stan na dzień 18.12.2018).

²⁸ J. Willecki, *Fundraising biblioteczny...*, op. cit., s. 110.

e-booków, audiobooków czy synchrobooków oraz inwestycje w infrastrukturę bibliotek²⁹.

Natomiast Urzędy Marszałkowskie jako instytucje odpowiedzialne za dystrybucję środków w ramach RPO, stwarzają możliwości uzyskania środków do maksymalnej wysokości 85% kosztów kwalifikowalnych projektu przez biblioteki szkół wyższych, na różnorodne działania biblioteczne z obszaru e-zasobów. Obejmują one m.in. przedsięwzięcia związane z digitalizacją zasobów i treści naukowych służących zapewnieniu powszechnego, otwartego dostępu do postaci cyfrowej zbiorów oraz dotyczące tworzenia i rozwijania bibliotecznych repozytoriów cyfrowych, zapewniających bezpieczne warunki przechowywania danych elektronicznych. Wysokość wsparcia udzielana w ramach RPO na rozwój zasobów bibliotecznych w e-postaci, jest co do zasady niższa kwotowo w porównaniu ze środkami przeznaczanymi na ten cel z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa³⁰.

Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa – studium przypadku

Jednym ze wzorcowych przykładów biblioteki cyfrowej jest Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa (PBC). Jest ona projektem tworzenia cyfrowych zasobów piśmiennictwa i kultury regionu zainicjowanym przez Bibliotekę Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Rzeszowie. Porozumienie o współpracy obu instytucji w zakresie współtworzenia PBC podpisano 17 lipca 2007 r. PBC to cyfrowa platforma, umożliwiająca gromadzenie, opracowanie i prezentację elektronicznych wersji publikacji, przygotowanych przez redaktorów bibliotek ją współtworzących oraz umożliwiająca ogólnokrajową współpracę z innymi regionalnymi bibliotekami cyfrowymi w ramach Federacji Bibliotek Cyfrowych³¹. Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa realizuje następujące cele:³²

- utrwalenie w formie cyfrowej i udostępnianie w Internecie zbiorów bibliotecznych, z uwzględnieniem dorobku piśmienniczego województwa podkarpackiego,

---

²⁹ *Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025 został przyjęty przez Radę Ministrów*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa-20-na-lata-20212025-zostal-przyjety-przez-rade-ministrow> (stan na dzień 09.01.2022).

³⁰ J. Willecki, *Fundraising biblioteczny...*, op. cit., s. 111-112.

³¹ Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC) to serwis internetowy, którego głównym celem jest gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji on-line o zbiorach polskich instytucji nauki i kultury.

³² *Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa*, <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/text?id=opis-projektu> (stan na dzień 10.01.2022).

- scalanie na wspólnej platformie zasobu cyfrowego kopii oryginalnych zbiorów rozproszonych w regionie,
- ochrona i archiwizacja zbiorów poprzez ograniczenie konieczności sięgania do oryginałów,
- promowanie piśmiennictwa społecznego, kulturowego i naukowego regionu Podkarpacia.

Warto w tym miejscu podkreślić, że wszelkie publikacje udostępniane na platformie PBC mają uregulowane kwestie prawne w zakresie ochrony praw autorskich, a Zespół Koordynacyjny PBC, jak zapewnia użytkowników, dokłada wszelkich starań, aby uzyskiwać nowe licencje umożliwiające publikowanie w PBC dzieł współczesnych.

Dla użytkownika, będącego niejako „z drugiej strony”, codzienna i mozolna praca zespołu menedżerów informacji pozostaje niewidoczna, a jej efekty odzwierciedla poziom satysfakcji użytkowników³³ i statystyki wykorzystania zasobów. Niezmiernie trudno jest jednoznacznie oszacować liczbę korzystających czytelników, sposób pobierania informacji, jak również ich rodzaj. Część danych przechowywana i rejestrowana zostaje w elektronicznych statystykach, a licznik odwiedzin umieszczony na każdej ze stron serwisu biblioteki informuje bibliotekarzy o liczbie osób zainteresowanych danymi umieszczonymi na poszczególnych stronach biblioteki. Nieocenioną kopalnią wiedzy o zainteresowaniach użytkowników są statystyki licencjonowanych, elektronicznych zasobów – na ich podstawie ustala się m.in. liczbę sesji, ilość zapisanych abstraktów i pełnych tekstów. Wyniki statystyk mogą być bodźcem do corocznej modyfikacji warsztatu informacyjnego biblioteki, stanowią bowiem wiarygodny obraz wykorzystania potencjału zgromadzonej wiedzy oraz pracy bibliotekarzy włożonej w upowszechnianie warsztatu kształtującego rozwój społeczeństwa informacyjnego.

Podsumowanie

Biblioteki publiczne, a zwłaszcza ich nowoczesne formy tj. biblioteki cyfrowe, pełnią istotną rolę w kreowaniu i ekspansji społeczeństwa informacyjnego, zarówno na poziomie lokalnym, jak i ponadlokalnym. Ich dynamiczny rozwój, wspierający społeczeństwo informacyjne, zależeć będzie jednak nie tylko od wsparcia finansowego warunkującego zasadniczo ich funkcjonowanie, ale również od stopnia adaptacji i akceptacji w środowiskach lokalnych.

---

³³ A. Radwański, *Zdetronizowana królowa wieku informacji, czyli rozważania o kondycji informacji naukowej*, „Biuletyn EBIB” 2004, nr 4, <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/radwanski.php> (stan na dzień 17.05.2016).

Warto zauważyć, że większość bibliotek publicznych wykazuje się sporą aktywnością w zakresie organizowania różnych źródeł finansowania działalności bieżącej oraz inwestycji. Programy rządowe, mające dla bibliotek i ich rozwoju wymiar systemowy i strategiczny, wspomagają kluczowe obszary ich funkcjonowania (zakup, digitalizacja, e-usługi, infrastruktura itp.). Istotnym jest fakt, że na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym czy europejskim ujawnia się coraz więcej możliwości pozyskiwania dodatkowych środków finansowych na ich efektywne funkcjonowanie i dynamiczny rozwój.

Należy podkreślić, że utrzymywanie tego typu bibliotek będących kopalnią wiedzy w społeczeństwie informacyjnym, nie jest tylko świadczeniem czy aktem filantropii ze strony państwa, ale ustawowym obowiązkiem, wynikającym ze strategicznych celów stawianych przez społeczeństwo, jak również przez struktury państwowe i samorządowe. Strategicznym celem powinna być zatem szeroka popularyzacja wiedzy o roli bibliotek i ośrodków informacji w systemie kultury, edukacji, nauki i gospodarki, a także o ich znaczeniu dla poprawy jakości życia i utrwalania pozytywnych wzorców społecznych.

Bibliografia

- Chorób E., Chorób R., *Biblioteka skarbnicą wiedzy w społeczeństwie informacyjnym*, (w:) *Spółeczeństwo informacyjne. Wizje struktury i determinanty rozwoju*, red. C. Hales, Wyd. Max-Druk Drukarnia Medyczna, Rzeszów 2009.
- Chorób E., Chorób R., *Książka tradycyjna a książka elektroniczna*, (w:) *W kierunku gospodarki elektronicznej – wyzwania, narzędzia, dobre praktyki*, Tom 1. Upowszechnianie wiedzy w warunkach gospodarki elektronicznej, red. B. Powichrowska, WSE w Białymstoku, Białystok 2014.
- Chorób R., Chorób E., *Informacja, wiedza i zaufanie w kreowaniu ekspansji innowacyjnych struktur integracyjnych w dobie społeczeństwa cyfrowego*, (w:) *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Społeczeństwo, przedsiębiorstwa i regiony w dobie gospodarki elektronicznej*, red. M.G. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, Zeszyt nr 44 (4/2015), Część 1, Rzeszów 2015. DOI: 10.15584/nsawg.2015.4.1.4.
- Daniłowicz Cz., *Dokumenty elektroniczne*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1998, nr 1.
- Górska M., *Książka drukowana wobec przekazu elektronicznego*, EBIB, „Elektroniczna Biblioteka” 2001, nr 9 (27), *Biblioteki pedagogiczne i szkolne. Badania, teoria, wizje*, <http://www.ebib.pl/2001/27/gorska.html>
- Górska M., *Książka on-line. Próba objaśnienia zjawiska*, EBIB, „Elektroniczna Biblioteka” 2003, nr 7 (47), *Spółeczeństwo informacji - co i jak budujemy. Badania, teoria, wizje*, <http://www.ebib.pl/2003/47/gorska.php>
- Górny M., *Biblioteki cyfrowe w pracy naukowca humanisty*, (w:) *Biblioteki cyfrowe*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2012.

- Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020*, European Commission. Directorate-General for Research & Innovation, 2016, s. 7, http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf
- Janiak M., *Biblioteka cyfrowa, biblioteka elektroniczna, biblioteka wirtualna*, (w:) *Biblioteki cyfrowe*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2012.
- Kędra J., *Wybrane aspekty funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego*, (w:) *Spółeczeństwo informacyjne. Stan i kierunki rozwoju w świetle uwarunkowań regionalnych*, red. C. Hales, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008.
- Klukowski B., *Książka w świecie współczesnym*, Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej, Biblioteka-Informacja-Komunikacja, Warszawa 2003.
- Kolasa W.M., *Biblioteki cyfrowe na świecie – powstanie i rozwój*, (w:) *Biblioteki cyfrowe*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2012.
- Kowska M., *Koszty i finansowanie digitalizacji*, (w:) *Biblioteki cyfrowe*, red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawa 2012.
- Mussur K., *Książka drukowana czy elektroniczna*, FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2004, nr 1-2 (18-19).
- Narodowy program publikacji naukowych Springer Open Choice/Open Access w Polsce*, Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, 2016, <http://vls.icm.edu.pl/zasady/2015/Springer/SpringerOpenChoice2015.html>
- Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021-2025 został przyjęty przez Radę Ministrów*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa-20-na-lata-2021-2025-zostal-przyjety-przez-rade-ministrow>
- Perzyńska V., *Czy pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania biblioteki to szansa na jej rozwój?* (w:) *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny*, red. J. Żochowska, Zakład Poligraficzny ARES S.C., Białystok 2018.
- Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa*, <https://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/text?id=opis-projektu>
- Radwański A., *Zdetronizowana królowa wieku informacji, czyli rozważania o kondycji informacji naukowej*, „Biuletyn EBIB” 2004, nr 4, <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/radwanski.php>
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków finansowych na działalność upowszechniającą naukę* (Dz.U. 2010, nr 179, poz. 1206).
- Sarama M., Chorób R., *Spoleczne i ekonomiczne aspekty transformacji cyfrowej w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.
- Sonatina 1 – załącznik do regulaminu. „Koszty w projektach badawczych finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki”, Narodowe Centrum Nauki, Warszawa 2016, s. 10, https://ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/SONATINA_1_zaL_4_do_regulaminu.pdf

- Sójkowska I., Podgórski F., *Dokąd zmierza informacja? - czyli co oferuje biblioteka, a czego oczekuje użytkownik. Stan obecny i rozwój informacji naukowej w bibliotekach uczelni technicznych*, (w:) *Biblioteki XXI wieku... Czy przetrwamy?*, Wyd. Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006.
- Urbański M.P., *Biblioteka a wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, <http://gazeta-it.pl/200305225084/Biblioteka-a-wyzwania-spoleczenstwa-informacyjnego.html>
- Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 r.* (Dz. U. 2005, nr 164, poz. 1365 z późn. zm., s. 9).
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki* (Dz.U. 2010, nr 96, poz. 615, s. 17).
- Willecki J., *Fundraising biblioteczny jako nowa perspektywa finansowania rozwoju bibliotek akademickich*, (w:) *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny*, red. J. Żochowska, Zakład Poligraficzny ARES S.C., Białystok 2018.

Streszczenie

Tworzenie zasobów cyfrowych jest z jednej strony niezwykle istotne, z drugiej strony kosztowne. Utrwalanie bogatego dziedzictwa kulturowego w postaci cyfrowej jest bowiem wyzwaniem ambitnym i kosztochłonnym. Niezależnie od tego czy planowana cyfryzacja ma być realizowana samodzielnie, czy w kooperacji z partnerem zewnętrznym, jako proces wieloletni czy doraźny, wymaga odpowiedniego zaplecza finansowego. Uruchomienie nawet najmniejszego projektu digitalizacyjnego poprzedzać powinna wnikliwa analiza kosztów poszczególnych jego elementów składowych.

Zasadniczym celem opracowania jest ukazanie znaczenia i funkcji, jakie pełnią tradycyjne, jak też cyfrowe biblioteki w zdobywaniu i wykorzystywaniu niezbędnej wiedzy przez społeczeństwo informacyjne. W kolejnych częściach przybliżono zagadnienie publikacji elektronicznych stanowiących często kopie pozycji tradycyjnych; ewolucję, istotę i znaczenie bibliotek cyfrowych, jak też pozyskiwania zewnętrznych źródeł ich finansowania. W końcowej części zaprezentowano Podkarpacką Bibliotekę Cyfrową w formie studium przypadku.

ORGANIZING FINANCIAL RESOURCES FOR CREATING DIGITAL RESOURCES

Summary

The creation of digital content is, on the one hand, extremely important and, on the other hand, costly. Preserving a rich cultural heritage in digital form is an ambitious and cost-intensive challenge. Regardless of whether the planned digitization is to be carried out independently or in cooperation with an external partner, as a long-term or ad hoc process, it requires appropriate financial resources. The launch of even the smallest digitization project should be preceded by a thorough cost analysis of its individual components.

The main aim of the study is to show the importance and functions of traditional and digital libraries in the acquisition and use of the necessary knowledge by the information society. The following sections discuss the issue of electronic publications which are often copies of traditional items; the evolution, essence and importance of digital libraries, as well as obtaining external sources of funding. In the final part, the Subcarpathian Digital Library is presented in the form of a case study.